

Danskes Rejser til det hellige Land.

Ved **Holger Fr. Rørdam.**

En ejendommelig Side af Fortidslivet danne de Rejser, som større eller mindre Selskaber eller enkelte Personer foretog for at besøge og gøre deres Andagt paa Steder, der stod i Ry for »Helligdom« — en Martyrs Grav, et »undergjørende« Helgenbillede, en »hellig« Kilde el. dsl. — men fremfor alt paa de Steder, hvortil Minder om Frelserens Jordeliv og hans Omgivelser, især hans Moder og Apostle, vare knyttede. I Erkjendelse af den baade kirke- og kulturhistoriske Betydning, de talrige endnu bevarede Beretninger om slige Rejser kunne have, har man andensteds med stor Flid samlet saadanne. Særlig kan henvises til »Deutsche Pilgerreisen nach dem heiligen Lande herausgegeben und erläutert von R. Röhricht u. H. Meisner« (Berlin 1880), et Værk, der vidner om en overordentlig Flid og Lærdom. I vor Litteratur kan foruden den gamle »Libellus de profec-tione Danorum in Terram Sanctam« (Scr. Rer. Dan, V, 342 sq.) og den danske Oversættelse (1868) af Grev Paul Riant's bekjendte Værk, »Skandinavernes Korstog og Andagtsrejser til Palæstina (1000—1350«), — nævnes Vedel Simonsens »Historisk Udsigt over Nordiske Valfarter og Kors-tog til det hellige Land« i 2. Dels 2. Hefte af hans »Udsigt over Nationalhistoriens ældste og mærkeligste Perioder« (1813). Dr. W. Møllerups Afhandling om »Kong Erik af Pommerns Udenlandsrejse 1423—25« (Hist. Tidsskrift 5. R.

III, 713 ff.) indeholder gode Oplysninger om denne Konges Jorsalafærd. I »De nordiske Rigers Historie 1497—1536« IV, 1, 203 ff. har Allen leveret en fortræffelig Udsigt over alt, hvad der vedrører »Helligdomsgang« i Slutningen af Middelalderen, og (ss. 157 ff.) opregnet en Række danske Adelsmænd, der ved samme Tid besøgte den hellige Grav.

Angaaende Fortidens Rejser til Palæstina kan i Almindelighed bemærkes, at de havde ikke ringe Lighed med de Rejser, som i vore Dage gjøres af Turistforeninger under en kyndig Førers Ledelse. Nu maa den enkelte til det heles Tarv for en Del opgive sin Frihed, og Flokken føres om fra den ene Seværdighed til den anden for i kortest mulige Tid at faa den største Sum af Rejseindtryk. Ganske paa samme Maade gik det til for 4—500 Aar siden, naar en Flok rejsende fra forskellige Lande i Venedig havde sluttet Overenskomst med en »Patron« om at føre dem til det hellige Land og sørge for, at de, saa vidt mulig, fik alle de Steder at se, hvortil den hellige Historie, Sagn eller kløgtig Beregning havde knyttet Minder, der kunde sætte den fromme Fantasi i Bevægelse. Ogsaa i anden Henseende har Fortidens Pilegrimsrejser afgivet Forbillede for noget til vor Tids Udenlandsrejser hørende. Der har nemlig allerede den Gang existeret en Art Rejsebøger (hin Tids »Bådecker«), hvori de vigtigste Seværdigheder have været opregnede, noget der forklarer den Lighed, der ofte findes i de nu levnedes Rejseberetninger, og i det hele gjør det forklarligt, at Pilegrimene, der savnede de fleste af de Hjælpemidler, vi nu kunne skaffe os, dog kunde give en nogenlunde vel ordnet skriftlig Skildring af deres Rejser, saa lidet skriftlærde end de fleste af dem ellers vare. Der existerer jo ogsaa i vor Litteratur saadanne Rejsebøger, fra Middelalderen, nemlig den »Vejleder for Pilegrime i det hellige Land«, som C. J. Brandt først fremdrog og udgav Prøve af (Gammeldansk Læsebog, S. 306 ff.), og som siden fuldstændig er udgiven af M. Lorenzen (1882) sammen med den gammeldanske Oversættelse af Mandevilles Rejse, og fra

en senere Tid: Heinrich Rantzows Reise-Buch auff Jerusalem, Cairo u. Constantinopel (i flere Udgaver).

Store Vanskeligheder og Farer medførte Rejserne i hine Tider. Udbyttet — ja det var jo forskelligt — mange fandt deres Grav paa den farefulde Rejse, men de, der kom hjem, havde sikkert i mange Retninger faaet deres Synskreds udvidet. Om det religiøse Udbytte siger Vedel Simonsen i sit højt stemte Sprog:

»Naar omsider den andagtsfulde Vandring var endt, og Pilegrimen med Ro i Samvittigheden og Vished om sin Synds Forladelse tiltraadte Tilbagerejsen og endelig efter ny udstandne Farer og Møjsommeligheder nærmede sig sit Fødelands Grænser, med hvilken Glæde betraadte han ikke da sin fædrene Jord, med hvilken Fred indtraadte han i sit længe savnede Hus, med hvilken Inderlighed omfavnede han ikke der sine efterladte Slægtninge og Venner, med hvilken Andagt takkede han ikke Gud højtidelig og offentlig for sin lykkelige Hjemkomst og overrakte til Opstillelse paa Kirkens Alter sin Hjemstavns Gejstlighed den medbragte Palmegren som Tegnet paa sin fuldbragte Valfart! Med hvilken Højtidelighed blev han ikke derhos af alle modtaget, med hvilken Opmærksomhed ikke hans Fortællinger anhørte, med hvilken Agtelse ja selv med Ærbødighed blev han ikke af alle begejnet, hvilken Nimbus af Hellighed udbredte sig ikke om hans Person, og hvilken stille Ro og Tilfredshed udgjød sig ikke over hans hele Levnet! Visselig han havde ikke vandret forgjæves«!

For 60 Aar siden udgav T. A. Becker i 1ste Bind af »Orion, Historisk Kvartalsskrift«: »To danske Adelsmænds Rejse til det hellige Land i Aaret 1518, suppleret med en anden, noget tidligere Rejse«. Den her foretagne Sammen-smæltning af de to Rejseberetninger virker imidlertid noget forstyrrende. Enkelte Forbedringer i Tekst og Noter kunne ogsaa ske. Jeg har derfor ladet tage nøjagtige Afskrifter af begge Stykkerne efter den foreliggende »Udskrift«, der

synes at være fra Slutningen af det 16. Aarhundrede (Gl. kgl. Saml. 844, Fol.) Her følger nu første Stykke. Gaar alt vel, agter jeg at fortsætte med »den anden Rejse« og et Par Rejseberetninger fra Tiden efter Reformationen.

Om de to Adelsmænd, der foretog den beskrevne Rejse, kan bemærkes, at Holger Gregersen Ulfstand til Skaabersø i Skaane og Johan Oxe til Nielstrup paa Laaland begge senere blev Riddere og Medlemmer af Rigsraadet. Den sidste var en Broder til den ulykkelige Torben Oxe, og Allen har antaget, at Broderens sørgelige Skjæbne har tilskyndet Johan Oxe til at foretage den besværlige Rejse til Steder, hvor Forladelse var at hente ikke blot for egne men ogsaa for andres Synder. Han omkom 1534 i Grevens Fejde¹). Holger Gregersen blev 1536 Landsdommer i Skaane og døde 1542²).

Her effter findis en sand Vdschrifft aff Her Holger Gregerssens oc Her Johann Oxis Reytze thill den hellige graff, som de giorde Anno Christi 1518.

Noterne til Stykket ere anførte efter Texten.

Drog wii thill Lybek, Brunsuig, Koberg, Staalborgh, Barnberg¹) och thill Nørnberg. Anden Pindtzdag kom wij thill Fenedien, der laa wi vdi xij Natter, och thalde med Patronen, som pleide att fare thill dett hellige Land; hand loffuit att seigle, huad heller der komme mange eller faa Piilegrime. Saa reed wi thill Rom, att bede forloff att fare thill denn hellige graff²).

Ther wii komme igien, war der kommen Piilegrime aff alle Land, och bleff saa thill ens med Patronen med woris vnderholdning, ath hand oss foere skulde, och skulle giffue hannom j^c (3: 50) fenedische Ducater for Kost och Skiblie³)

¹) Se for øvrigt om ham Dsk. biogr. Lex. XII, 494, hvor hans Jorsalafærd dog ikke er omtalt.

²) Dansk Adels Aarbog 1896, S. 432.

thill dett hellige Land. Mens huor wi laa i haffne, skulde wii selff bethale, och huad Soldanen⁴⁾ paa dett hellige Land wilde haffue, skulle wii och selffuer betale.

Wdi Fenedien saa wii megen helligdom. Ther skeede effter waanlig wiis Process⁵⁾ Gudtz Legemsdag i S. Marci Kircke. Der war wi alle sammen Pilegrime thilbeden, de fick oss huer itt Liuss i henderne. Der Predicken war ude, gaffuis der megit vnderligt faaer aff dett gamle Testament, och huor hedninge haffde offrit thill wskellige Creatur. Och gick en Herre hoss huer Pilegrim wed den venster side. Item, neste Søndag effter Guds Legomsdag skede der lige slig enn Proces med Herrerne och Pilegrimerne effter Messen aff S. Jacobs Kircke, och huer Pilegrim gaffuis ith S. Jacobs Tegenn aff Sølff⁶⁾.

Ottende Dagen effter Gudtz Legoms dag da haffde de Tyske Kiøbmend budit oss thill en Process. Bleff oss wiist megit vnderlige ting, baade S. Marchus Skatt, denn dyrebar hatt, de kroner deris Hertog medt, er aff Pærler och Ædelsteene. Saa wii tolff kongelig Kroner, skønne med alle, dennom haffde de i forðum thidt ath krone deris tolff Konger med, som sigis, ath de haffuer haft xij Kongeriiger vnder dennom, dog haffuer de endnu nogen.

Thett er en herlig Stad med alle, skønne bøgning och gader, och [itt] Chloster ligger vdi haffuit en miill fraa Meenland⁷⁾. Wandet flyder i alle gader.

Item, der ligger en Stad heder Larit⁸⁾ iij mile⁹⁾ fran Fenedien, ther er it Capell, bleff førdt fraa dett hellige Land, ther vdi bleff Jomfrue Maria bebudet, ath hun skulle føde Christum. Der skeer mechtige Jertegen dageligen. Item, en mand bleff ihielslagen i Tyrckiet, och hans hiertte, leffuer og tunge skaaren aff hannom, hand loffuit sig thill Capellit thill helligdom, och hand stod [op] h. m.

Her maa fattes et Par Blade. I det følgende er Scenen nemlig forflyttet til Jerusalem.

Item saa wi dett stedt, som Apostlerne vdginge ath prædicke dett hellige Evangelium effter wor Herris Christi

Befaling. Saa wi Sancte Staffens graff, som hand ligger. Item, som Paaskelammet war thilredt. Item, to stene, den ene Christus sad selff paa, den anden, hans benedide Moder Maria. Ith Stenkast fraa Chlosteritt er Chaiphæ Huss, der en en Kircke, den haffuer de Roamonier¹⁰⁾ inde, der saa wi det sted, som S. Peder sad och wermede sig, der hand forsoer sin mester. Paa høyalter i samme Kircke ligger itt støcke aff den store Steen, som war welttit for Christi graff. Wed den højre haand wed Alterit er en huole, som Christus laa fangen imellom Torsdag och Langfredag. To Steenskast fraa samme huole er Annæ och Caiphæ huss; er en skøn bøgning, och der vden staar itt Olietræ, som wor Herre war thilbunden. I samme Kircke wed den høyre haand wed Alterit fick vor Herre den store Kindhest. Eet Armbrøstskud fraa templit er den huole, som Kong David laa udi och dichte de siuff Psalmer, som er Davids bede psalmer.

Om Torsdag Morgenen samlediss Piilegrimene igien i Closterit, och itt Armbøsz Skud der fraa er det skeed, att Jøderne¹¹⁾ vilde thagit Mariæ Legom fraa Apostlerne, som de begroff i Josephs¹²⁾ dall. Ith Armbøsz Skud frem beder¹³⁾ neder adt Biergit er enn muritt Huole, lagdt vnder Jordenn, som S. Peder begred sine Sønder. End saa langt derfraa er dett hus, som Jomfru Maria gick thill Lære vdi, och staar rett wed Salomons Tempell. Emellom dett Bierg, Jerusalem paaligger, och Oliuebiergit, ther er en Bro emellom, aff huilken Bro wor Herre bleff vdstøtt, ther hand bleff fangen. Straxt derhoss er Absolons graff och S. Jacobs huole, som hand ilaa, der vor Herre hand wortte fangen. Therhoss staar Sachariæ graff, Johannis Baptistæ faders. Norden vd medt Oliebergit, kaldis den gyldene port, ther motte wi inthett indkomme, for hedninger ligger der begraffuene. Jomfrue Mariæ graff er myt i Joseps¹⁴⁾ dall, er nu en Kircke paabøggit. Paa denne sted, som wor Herre bleff fangen i Vrttergaarden, er paa Oliuebiergit, der er nu en Huole, ath j^c menisker kand staa der i. Der hørde

wii Messe och Prædicken. Saa gick wi thill det sted, S. Stephan bleff ihielstienitt for Jerusalem. Der paa weien staar en stor Steen, som de lagde deris Kleder, som Saul foruarede, der siden hiede S. Pouell. Thernest thill dett sted, som de iij wor herris Aposteler laa, ther hand giorde sin bøn i Vrttergaarden. Thernest thet sted, som S. Peder hug Øritt aff Malcho, ther haffuer standet en skøn Kircke, er affbrødt. Saa i wor herberg om Nattenn.

Om Fredagen thill Templit, som Christi graff var inde. Saa ginge wi derfraa vdaff en Port, kaldis S. Staffens port, och igiennem dallen och op till Oliebergit. Den sted, som Engelen forkyndet Jomfru Marie. Den sted thill Galileam, som Christus sig offuenbarit. I det store hus, der staar, torde mand icke [gaa] ind for hedninger. Saa noget i Sønder derfraa paa Oliueris berg thill den sted, som wor Herre opfoer thill himmels, der stod en skøn Kircke, men huelligen var alt neder. Item i it Kappell i samme Kircke ligger en Steen, som vor Herre stod paa, da hand foer op thill Himmels, som hans høyer foed siunis paa, som den war trøcht i warmt wox. Der er Piilegrime i ith Capell begraffuen. Item, itt Armøbsskud derfraa (opfarelsens sted) er der, som hand Palme Søndag bidde effter dett Asen och Folen. Saa thill det sted, som troen wed Apostlerne formedelst Guds Aand bleff sammensatt¹⁵). Thett sted, som wor herre lerte Apostlerne pater noster. Paa Biergit er det sted, som hand gred offuer Staden. En Brønd, Jomfrue Maria toede Christi Kleder. Item, dett sted, Esaias bleff ihielslagen och tolde død. De huoller er der hart hoss, som Apostlene skiulte dennom for Jøderne. Gudtz Agger er ther och hos, ith lidit stække Jord fiirekant er om muritt, och er vj^c muritt graffue, huer 15 fødder lang, der vdi kastis de Eromoniters¹⁶) Legemer. Item, saa war wi Munkens gieste i Closteritt. Item, om Effter Middagen ginge wi thill Templitt, som then hellige graff war inde. Thernest thill Salomonis tempell, dog ingen Christne motte der indkomme nermere end ath see. Dog en aff wore Piilegrime

der indgick, och straxt motte forsuere den hellige Christelige tro. Porthen heder phitisi opar. Saa thill dett Huss, som Maria Magdalena bleff hindis Sønder forladt. Saa i dett sted, som den riige Mands Huss stod, som icke wilde miskunde sig offuer Latzarum. Saa thill dett sted, som de Quinder græd offuer Jesum, tha hand gick vd med Kaarssit. Thernest thill det sted, som Christus segnede neder mod Jorden med Korssit, och Simon trengdis thill dett met hannom at bære. Saa wi och Pilati huss. Mytt emellom husset och for^{ne} Sted saa Jesus thill sin Moder, da hun møtte hannom i dørren, hand vdgick aff. Och Husset och Sallen, som han bleff hudflett vdi. Thernest besaa wi Konning Herodes Sall och Bøgning. Item, paa denn øster Ende paa Hussit staar wor Herre vdhuggit i en stor Steen, och Pilatus i en anden, vnder then Meddell¹⁷⁾ som de war, der wor Herre bleff vdfuldt eblant folckit, och da Pilatus sagde: Ecce homo. Item, saa gick wi thill S. Annæ huss, som Jomfru Maria bleff født, och kunde der icke indkomme. Item, saa gick wi thill dett sted, som Veron[ic]ja møtte Christum, och fik hannom sitt forklede ath trække sit hellige blodig Ansict paa. Dette Klede er endnu vdi Rom, och siunis, som dett war trøcht idag. Thernest thill Porthen, som Christus vdgick och bar Korssit. Thisligiste till dett sted, som Kong Herodes fangit S. Peder, och Guds Engell hannom vdførte. Ther war en Kircke alt aff Tørckenn nederbrødt. Saa till Templit igien, som den hellig Graff var inde.

Item, om Fredagen effter Middag aff Templit och i wor Frue Kircke. Aff Kircken ginge wi i process omkring den hellige graff. Saa thill den sted, som wor Herre aabenbarit sig for Maria Magdalena, da hun gred wed graffuen, thett er xv trin thuert offuer fraa graffuen. Thernest saa wi den sted, som wor Herre sad, mens de redde thill paa Caluarigberg¹⁸⁾ med Kaarssit. Item fraa det sted och thill, som de dobbelt om hans Kiortell, er xxxiiij treen, der staar itt Olietræ. Och saa ginge wi xxxv trappetren neder i Jorden,

der laa S. Elline Droning¹⁹⁾ altid i hindis gudelige bønner. Er vnder samme Caluarigberg, som er trint, och myt der vdi staar it Altter, och der de ledte effter Korssit, fand de S. Eline der inde att bede.

Saa ginge wi xij trin neder meere i Jorden, der fandt wi, huor Jøderne haffde nederlagt Kaarssit, och var igienfundit. Och derhoss offuen for staar ith Capell, och v alne vden med Altterit der i staar ith stort stycke aff den støtte, wor Herre war kronit²⁰⁾ thill. Thernest thill Caluariberg. Saa gick wi thill den sted, som wor Herre tolde hans haarde død, och der, som det hellige Korss haffuer standet, der staar nu enn dyb huole. I Halden hin horde der staar ith Alther paa huer Side wed huolen, och Halden er reffnit en alne bredt igienom. Paa then wenster side wed Kaarssitt er itt tegen, ath samme reffn skiede med Guds Naade. Item, paa samme berg xxij trappe trin wester neder, der laa Jesus død i Jomfrue Mariæ skødt, der hand aff Kaarssit war nedertagen; der henger vij brendindis Lamper. Item, xxxij tren derfraa er den hellige graff. Saa ginge wi thill wor Frue Kircke, der war Process, och paa denn samme sted aabenbarit Christus sig Paaskemorgen for sin hellige Moder, Jomfrue Maria. Der staar och ith stor støcke aff den støtte, som hand var hudsleden thill. Rett for høy Altter, der laa dett hellige Kaarss paa de døde Mennisker, de finge deris Liff igien. Dett var dett første tegen, Gud gjorde med dett hellige Kaarss, effter dett var paafundet. Alle disse for^{ne} steder er inde i for^{ne} Kircke, och staar choritt myt i Kiercken, saa der er en gang thrint omkring. Och tempelit er j^c føder lang. Och paa den høyre haand Chorit er Caluarig berig, och paa den wenstre haand sad wor Herre, mens de laffuit thill med Korssit. Er samme Kircke i lengden wendt i Øster och Wester, och er den hellige graff neden for Kaarssit.

Item, om Mandagen wed Middag gjorde wi rede ath skulle riide aff, da kom den fierde gang thidinder, ath hedingen war for oss, och paa wor Frue bebudelsis dag²¹⁾,

da kom wi den 4 gang ind till den hellige graff. Dett skeede icke thitt, at nogen Piilegrim kom saa thitt indtill dett hellige Stedt.

Om Morgen en iij timer før dag samledist wi vdi Closterit, och der hørde Messe, och red saa thill en Stadt, heder Japha, och de Jerusalems Herrer lod leyde oss med iij^e heste och j^e foed folck. Saa kom oss thidinde, ath hedninger war for haanden ath giøre oss ont, saa tog wi aff weyen, ock kom thill en Stad, heder Gessara, ligger 24 Mile fra Jerusalem.

Om Morgen en for Middag red wi vd fraa Gessara och kom om Afftenen mod Stranden, der kom oss heed[ning]e megit thilmøde. Jagit oss thilbage thill Getzaran. Der besaa wi den stadt, och der er det huss, som Samson hin sterke brød neder offuer iij^m och flere, som der bleff med hannom.

Om Morgen en red wi therfraa thill en By, heder Nar, thaa bleste en stor storm vdaff Landett. Och emellom den stad och Famagust²²⁾ der staar paa weyen it Capell, ther war S. Karine fangen. Der war och den hellig Ridder S. Jørgenn født²³⁾. En tydsk Miill derfraa der er it høy berg, och der paa staar end itt Cappell. Thill dett sted førde St. Elin Droning dett hellige Kaars, och skeer der aff mange vnderlige Jertegen. Och er der endnu itt lidet støcke aff samme hellige Kaarss. Thett Kaarss, Røffueren hengde paa wed den høyer side Jesum, dett er och i samme Cappell.

Søndagen for St. Michelsdag²⁴⁾ ginge de thill Skibs och satte deris Kaas ad Rodes.

Om Thissdag, Natten for Dionisij²⁵⁾, blev der en stor Storm, saa de war nær omkommen, da faldt Patronen och alle Piilegrime inderligen thill Gudt. Och Gud da skenbarligen och vnderligen hialp oss i denne Storm, saa wi drøff ind thill en Stad, heder Befar, liger vnder Cippern, och S. Pouell omuende dennom. Der er en Kircke, huor vdi S. Peder och Pouell war fangne, denn ligger 400 Mile fraa

Fenedien, der war och de siuff soffuer, derfraa kom wi thill en Stad, heder Besarra, huor wi war vdi viij dage. Saa kom wi till en stad, heder Sara²⁶⁾, der vdi ligger den hellig Simeonis legom all heell och holden, som hand den dag var først død, och som hand war den dag, hand bar Christum. Der paa kand mand kiende Gudtz hellige Krafft.

Ther wi haffde werit der vdi otte Dage, satte wi wor Kaas thill enn stad heder Parons²⁷⁾, och er ij^c mile emellom. Saa fick wi god børd. Dog kom oss en stor Storm vnder øyne, och trengde oss ind thill Saram igien, der løb wi ind i en haffn, der laa wi iij eller iiij Nætter, saa kom wi ind paa en roffuers baad aff galleyen, och roffuede saa indtill Fenedien, som baaden haffde hiem. Thett war den Onsdag for Kyndelsmysse, och war saa i ix Natter paa Søenn. Och kom Fredagen for Fastelaffuen²⁸⁾ thill Fenedien.

Noter.

- ¹⁾ Antagelig Koburg, Stolberg (i Thüringen) og Bamberg.
- ²⁾ Kravet om, at en saadan Tilladelse skulde erhverves, var sikkert indført for at skaffe Pavens Kasse en Indtægt. Undladelsen deraf kunde medføre Bandsættelse.
- ³⁾ Skibsløje.
- ⁴⁾ Sultanen.
- ⁵⁾ Procession.
- ⁶⁾ Et saakaldet Pilegrimstegn (s. F. Uldall, Pilegrimstegn og deres Benyttelse til Relieffer paa Kirkeklokker, Foredrag ved Mødet i Levring i Selsk. f. Danm. Kirkehist (Randers Amtsavis 1902, Nr. 137).
- ⁷⁾ Fastlandet (Meginland).
- ⁸⁾ Loretto.
- ⁹⁾ Den angivne Afstand er urigtig.
- ¹⁰⁾ Armeniere.
- ¹¹⁾ Hskr. har: Jørderne.
- ¹²⁾ D. e. Josaphats.
- ¹³⁾ videre frem.
- ¹⁴⁾ D. e. Josaphats.
- ¹⁵⁾ Efter Sagnet affattedes Trosbekjendelsen af Apostlene, idet hver af dem nævnede et Led af samme.
- ¹⁶⁾ Armenieres?

- ¹⁷⁾ D. e. saaledes som.
 - ¹⁸⁾ D. e. Golgatha.
 - ¹⁹⁾ Helene, Kejser Constantin den Stores Moder, ved hvis Bestræbelser Christi Kors efter Sagnet skal være gjenfundet.
 - ²⁰⁾ D. e. tornekronet.
 - ²¹⁾ Maa være en Fejlskrift for: Fødselsdag (8. Sept.).
 - ²²⁾ Denne By ligger paa Cypern, saa det ikke er godt at forstaa, hvorledes Forf. kommer til at nævne den her.
 - ²³⁾ Se Beckers Oplysninger om S. Jørgen i Orion, hist. Qvartalsskrift I, 16.
 - ²⁴⁾ Den 26. Sept. 1518.
 - ²⁵⁾ 9. Oktober.
 - ²⁶⁾ Zara i Dalmatien.
 - ²⁷⁾ Parenzo.
 - ²⁸⁾ Den 4. Marts 1519. (R. W. Bauer, Calender, S. 78—9). Tilbage-rejsen synes altsaa at have varet over 5 Maaneder.
-

Danskes Rejser til det hellige Land.

(Fortsættelse.)

Fortegnelse paa en anden Reytze thill den Hellige Graff¹⁾.

Thenn Søndag, som Sancti Viti et Modesti dag paa-faldt²⁾, da seglede wi vd fra Fenedia, och kom thill en Stadt, som heder Ruiman³⁾, der ligger den hellige Jomfrue Fomina⁴⁾ med hindis heele gandtzske Legomme begraffuen. Item, om Torsdagenn thernest effter seiglede wi derfraa och omkring Wennes Land och Pollerland⁵⁾, och omkring itt heder Dalmolien⁶⁾. Om S: Hans dag medsommer kom wi ind for en skøn stad, heder Ragaur⁷⁾. Den Stad legger thill Tørckenn huert Aar xxx^m Ducater thill tribut, ath hand maa kiøbe, handle och wandle vdi Tørkiet, och giffuer hand Kongen aff Ungerenn aarlig Aar v^m Ducater, ath de

¹⁾ Denne Rejse synes at være foretaget henved Aaret 1500. Men de rejsendes Navne angives ikke. Beretningen er os nu kun bevaret i en Afskrift (Gl. kgl. Saml. 844 Fol.), der er omtrent 100 Aar yngre end den tabte Original.

²⁾ Den 15. Juni.

³⁾ Rovigno.

⁴⁾ Eufemia.

⁵⁾ Paa Halvøen Istrien ligger den for sit Amphitheater og sine Mindesmærker fra Oldtiden bekjendte Stad Pola, og hele denne Egn beboedes af Vender ell. Slaver, som vare indvandrede i den tidligere Middelalder (T. A. Becker).

⁶⁾ Dalmatien.

⁷⁾ Ragusa.

maa besøge hans Land. Och er samme stadt en fri stadt, och haffuer ingen Konger eller Herrer offuer sig, och war der i det samme Aar saa stor en Pestilentz, ath folckene war mesten døde aff Staden. Saa kom der itt belleder offuen neder i Staden, och straxt er Døden ophørdt, och icke en døde der aff der effter.

Om Løffuerdagen seyllde wi vd fraa for^{ne} Ragur, och vdmed Tørckiet, der seylede wi och saa frem for it lidet land, der war bønder paa, de war Christne, de haffuer ingen andenn huss vden smaa Boere. Naar de haffuer liggit i den om ij Natter eller iij, saa setter hand Ild i hans Huss och løber frem beder i Landett. Och er de saa køndu, ath de kand selff fri dennom fraa Tørcken, naar hand anficter dennom. Item, da seiglede wi en Klip saa nær i en stor Storm, ath Aarerne rørde wed samme Klippe. Ther-nest kom wi thill en stad, heder Karsomme¹⁾, som hører de Fenedianer thill, och ligger samme Stad i Græckenn, och boer ingen anden folck i samme Stad end Jøder, och dett gjør de Fenedier i den meening, att de Grecker skulle were i forwerde²⁾, och er de Christne mend [med?] greckiske Prester. Och siger de Messen wed den maade, som de Rysser gjøre. Der ligger ij merckelige Slotte paa ij Steen Klipper rett offuen Staden, huilcke Slotte de Fenedianer haffuer alle dage well bemandede. Disse er de beste be-festninger, som ligger i all Græckenlandt.

En Søndag seylede wi vd fraa Karsonna, och da sey-lede wi om emellom Greckenn och dett, som ligger thill Constantinopelis, och om Mandagenn komme wi ind for enn Stad, heder Sesant³⁾; der ligger och itt Slot rett off-uenn for Stadenn, hører de Fenetianer thill. Och fraa Kor-sonne och thill Sesant er ij^c vggessøss⁴⁾.

1) Formodentlig Korfu (s. Röhricht u. Meisner, S. 179). Navnet skrives anderledes i det følgende.

2) Se Kalkars Ordbog I, 749 u. forværde.

3) Cephalonia. I Originalen har der vistnok staaet: Sefant.

4) Sømile. Den angivne Vejlængde er upaalidelig.

Derfran seylede wi om Thissdagen, och om Søndagen dernest effter komme wi thill en haffn heder Ekadem, som er ij^c mile fraa Sesant. Den Stad, som ligger hoss samme haffne, heder Kadem, och den haffuer werit en merckelig skønn Stadt. Menn hen wed en atten Aar sidenn er der gangitt saa stor enn Jordskell offuer den gandtzske stad, att der bleff aldrig itt huss standindis i den gandtzske Stad, och alle de Kircker och Closter, som war vdj samme By, falt neder, vden ith wor Frue Cappell bleff standindis och vnderligen beskiørmitt aff Gudt och wor Frue. Och bleff der 700 Mennisker ihielslagen samme thid aff samme Jordskellff.

Item, om Søndagen dernest effter fore wi derfraa och oppaa weyen thill Rodes, did haffde wij iij^c mile. Och paa S: Mariæ Magdalenæ Dag therneft effter da landseylte wi med Galleydenn. Om Søndagen ther effter komme wi ind for Rodes.

Vdi Rodes war oss megenn skønn helligdom wiist, och der eblant lod de oss see en aff de Torne, som sad i wor Herris Christi hellig hoffuede; den samme Torn haffuer den maade med sig, ath alle Langfredag, huem der da er i Rodes, da maa alle mand see, ath der drøpper 4 eller 6 drober blod aff samme tornn.

Denn Søndag nest effter S: Jacobsdag, da seiglede wi vd fraa Rodes med got wær, om Fredagen dernest effter kom wi ind for en Stad, heder Thestandt, som ligger i Cipperrn, der laa wi fraa om Fredagen och indthill om Tissdagen.

Om Thissdagenn adt Aftenn da seylede wi vd fraa Cipperrn med itt gott wær; och da seylede wi effter dett hellige Land. Om Torsdagen der nest effter wed Middags thide, der finge wi dett hellige Land i Sicte, da siunge alle Piilegrimene te Deum laudamus (det er: O Gud wi loffue dig, wi bekiende dig for etc), och loffuede och tackit den Allemectigiste Gud, ath hand vndte dennom dett hellige Land ath see; och om Aftenen, der Solen war gangen

neder, kaste wi wort Anchere paa ij Miile nær Jaffa, och skickede der tolf mend i land om Leyde, och dett war den Torsdag nest for S: Lauritz dag¹⁾, Da foer wi hen halftrediesindtztuiffue och iiij Piilegrime ath besee den Steen och Stedt, som wor Herre først kom thill S: Peder, som han fiskede. Den Steen hand ligger iiij Miile fraa Jaffa.

Denn Torsdag dernest effter St. Lauritz dag, thilige om Morgenenn, da bleff alle Piilegrimene i land satt, och da war der thilsammen Herrene aff Jerusalem, Herrene aff Armon, och Herren aff S: Jørgen, Och da bleff wi alle Pilegrime en huer beschreffuen wed sitt Naffn.

Om Fredagen thernest effter rede wi Alle thill den Stad Rama. Vden for samme Stadt ligger itt Hospithaell, dett lod en Hertog aff Borgenn²⁾ bøgge alle Pilegrime thill hielp, som foer thill den hellige graff. Der laa wi vdj iiij Natter.

Om Mandagen der nest effter rede wi paa weien thill Jerusalem, den dag haffde wii saa store Nød aff Hiede, ath wi deraff møste en Pilegrim. Om Natten rede wi paa en Miill nær Jerusalem, och i dagningen rede wi thill Jerusalem, och rede strax thill Closterit. Der Messen war vde, da haffde Munckene oss baade thill Middag och Afften maal. Om Afftenen fulde Gardian oss thill dett Tempell, som den hellige graff war inde. Vden samme Tempell er en Bøgning, der bleff huert Selskab sit Herberg wiist, der laa wi den Natt.

Om Onsdag Morgen en for Middag ginge alle Piilegrime thill Closterne thill Messe, och der Messen och Predicken war vde, da ginge vi wdi Wses (!), der effter bleff os wiist alle de hellige Steder, som var i Closterit. Denn første Sted er rett, som høye Alterit staar, der aad wor Herre Christus Naadere med sine discipler och indstichtede Sa-

¹⁾ S. Laurits' Dag er 10. August.

²⁾ Hertug Philip den gode af Burgund havde stiftet et Kloster med Hospitium i Ramla.

cramentitt. Thi tren der fraa paa den høyre haand, der staar itt Altter, der toede wor Herre Apostlernis fødder. Der effter ginge wi vd aff Kircken. Paa then rette haand optill Kircken, der aabenbarede sig then hellig Aand for Jomfrue Maria, Apostlerne och Disciplerne. Offuer samme sted stod en Capelle, det haffuer hedninger nederbrødt, for di haffde en Kircke det neden vnder. De wilde icke thilstede, ath de Christne skulle gaa der ind. Den hellige graff er inde i itt andett Cappell, och er der itt Alter offuenn paa den hellige graff, och naar Præstenn siger Messe der inde, da kand der icke were meere end fem Mennisker der inde. Och er der ingen anden Lius eller Winduer hoss den hellige graff, end der er aff Liusz og Lamper, och henger der althider inde xxxij brendindis Lamper offuer den hellige graff. Dett Kappell, som den hellige graff er inde, haffuer vij smaa Piler paa sig. Och dett Tempell, som den Kapell och den hellige graff er inde i, der er itt Huoll offuen paa for^{ne} Tempell, dett liusser offuer den gandtzske Tempell. Ellers er der ingen Winduer paa samme Tempell.

Vdi for^{ne} tempell er vij slags Christne Mennisker, men dog troer de alle paa en Gud, och huer slags folck wiid besynderlig, huad de skulle althid holde wed Macht paa den hellige graff, och giøre Guds loug och thieniste fyl-dist, som deris skick er, vden forsømmelsze. Thett første Slags er Wandbrødre, de haffuer denn største part aff graffuen, de haffuer och den kircke ath regiøre, som wor Herre Christus aabenbarede sig for Jomfru Maria Paaske Morgenn; der haffuer de well saa stort itt Rom, ath de kand holde xx brødre der inde. Samme Muncke haffuer och vdi deris befaling halff partten aff Calffuariberg, som wor Herre Christus war piinitt paa; der haffuer de itt Alter, staar rett opthill Caluariberg, der staar itt Kappell, der annammede S: Johannes den hellige Moder Jomfru Mariam thill sig effter Christi befalning, der hand bleff kaarsfest. Den anden Partt aff samme folck haffuer Chorit vdi Kircken, och de ere Grecker. Den tridie part er aff dett Land-

skaff Centurion. Den fjerde part aff samme Christne de kaldis Gargeraner, och de haffuer den anden halffpart aff Caluariberg. Den fempte part kaldis Genner. Den siette slags part er Jaropiter. Den siuffuind part er Indenisterioner¹⁾).

Ther wi nu disse for^{ne} Steder haffde beseett, fraa om Fredagen och thill om Søndagen adt Afften, sette wi os op och rede paa weyn thill Bethlehem. Der wii komme nogit fraa Jerusalem, da fornumme wi, ath de Arbider²⁾ war vdi weien for oss. Saa rede wi thilbage igien thill Jerusalem. Om anden Dagen fick wi sterck leide, och rede da thill Bethlehem.

Thisse effterschreffne Steder besaa wii emellom Jerusalem och Bethlehem. Item, ith lidett vden for Jerusalem der staar itt Huss, vdi dett samme Huss war Jøderne thil raads och bleffue offuer eens att døde wor Herre. Ther tuert offuer fraa, en walske Miill, der er St. Sim[e]ons Huss, som bar Christum i templit paa sine Arme. Nogit frembeder adt weien, der staar it Oliffue træ, der vnder sad althid denn hellige Jomfrue Maria och huilte sig, naar hun gick emellom Jerusalem och Bethlehem med wor Herre. Item, nogit frembeder er det Sted, som de hellige tree Konger aff Østerlandt bleff Stiernen war igien, der de red aff Jerusalem fraa Kong Herode ath besøge Christum. Der nest rede wi thill dett Huss, Elias war født, der staar nu en Kircke paa samme Stedt, den haffuer nu de Græcker inde. Der hoss staar ith Huss, der vdi boede denn hellige Prophet Abacuc, som Enggelen tog denn gryde fraa, och førde thill Daniel i Løffuekulenn³⁾. Thernest komme wi thill den dall, som den stor Hær haffde leyridd sig, den

¹⁾ At der ved de to sidste •Slags• menes Jacobiter og Nestorianere, er næppe tvivlsomt. Men nogle af tidligere nævnte ere vanskelige at gjenkjende, da flere af Navnene synes forskrevne.

²⁾ Arabere (Beduiner).

³⁾ Se •Nogle Stykker, som ere lagte til Daniel•, blandt de apokryfiske Bøger i Bibelen.

thid de Christne haffde indtaget Jerusalem, den thid Gudtz Engell slo dennem alle ihiell, som Schrifften wider omthaler¹⁾).

Thernest komme wi thill Bethlehem, och der laa wi den Natt; der er och itt megit sköntt Closter, didt ginge wi anden dagen adt Middag, och der ginge de i Process. Da bleff oss der effter wiist disse effterschreffne Steder: Først kom wi vdi en Omgang, der kom wi thill den Sted, som S: Jeronimi graff er, och straxt derhos ligger S: Eusebius, hans medtbroder. Thernest ginge wi i Kircken, der er den Stedt, som de hellige tre Konger beredde deris offer, som de offrede wor Herre Jesu. Dernest ginge wii fem trappe thrin adt dett andett Choer, och er samme Trappe xij treen ath gaa. Der er den Sted, wor Herre Christus war fød Jule Natt, der staar itt Altter. Der straxt hoss er den sted, som wor Herre Christus laa i Krybben, der hos er en Huole neder vd i Jordenn, och sigis dett, att de wise myste Stiernen der. Dernest ginge wi thill dett sted, som de wskyldige børn bleff martyrede aff den wgu-delig Herodis thienere. Dernest finge wi ath see den huole, som Jomfru Maria skiulte sig med wor Herre, den thid Herodes søgte effter ath ihielslaa hannom. Vdi den samme Huole staar nu itt Alter. Thernest ginge wi thill den Sted, som Maria och Josep laa med wor Herre den første Natt, effter ath de effter Engelens Adtuarsell rømpte thill Egyptenn for Herodem; och paa samme Sted kom Gudtz Engell thill dennom paa ny igien, och wiste dennom rett weien thill Egypten. Thernest komme wi thill den sted, som Englerne aabenbarede sig for Hiurderne Jule Natt, der Christus war født, och som de mange Engle siunge Gudtz gledelig Loffsang.

Dernest ginge wi thill Bethlehem i Closterit, der bleff wi den Natt offuer, och om Morgen en rede wi paa weyen

¹⁾ Her er nok forskjelligt sammenblandet, som «Skriften» ikke kan have Ansvar for.

thill Sachariæ Huss, der hoss ligger itt Huss, dett haffuer de Eromoniter inde. Och vnder høye Altter i Kircken der woxte en deel aff det hellig Kaarss. Och fick wi thidinde, ath Arbider war for oss i weyen, saa torde wi icke drage frem thill Sacharias Huss, men rede thill Jerusalem.

Om Onsdag Morgen nest effter S: Bartolomej dag, da komme wi ind i Tempelit thill den hellige graff. Om Torsdag Morgen reed wi paa weien thill Betaniam, och besøgte wi disse effterschreffne Steder: Først dett sted, som Maria Magdalena kom thill wor Herre Palme afften. Dernest komme wi thill den Stad, som Lazarus war født, der staar en Kircke, der hoss wed samme Kircke staar en Huole, der laa Maria Magdalena och begred sine Synder. Der hoss staar en steen, der sad Christus paa, der Marttha kom och beklagit sig for hannom, ath hindis Broder Lazarus war død.

Saa reed wi derfraa och thill Jordanen, der besaae wi paa weyen disse effterschreffne Steder: Først den Brønd, som Apostlerne self gjorde. Dernest thill dett [sted], som den arme mand kom iblant Røffuere, der hand wandrede emellom Jerusalem och Jerico. Der effter kom wi thill den sted, som den blinde mand robte effter wor Herre och sag[d]e: JESV, Dauids Søn, forbarme dig offuer mig. Och wed Midnats thide komme wi thill Jerico, der laa wi vden for om Natten, och paa den sted boede Sacharias, Johannis Fader. Der haffde och wor Herre megit sin werilsse.

Om Fredagen førend dag reed wi alle Pilegrimene thill Jordanen, ther førde wi os alle aff, och løffuede oss vdi Jordans flod, paa den sted som wor Herre Christus lod sig døbe. Saa reed wi igien thill Jerico, och emellom Jordanen och Jerico der staar dett Huss, som S. Hans iboede, der hoss staar itt lidet Capell, der vdi predicked althid S: Johannes.

Och rede wi thill dett Berg, som Christus fastede de 40 dage; der leyrede wi os denn Natt, och ginge siden thill samme Berg. Mytt oppaa bergit der er en Huole,

som wor Herre laa i, der hand fastede i for^{ne} xl Dage och xl Natter. Der staar nu itt Cappell. Opatt paa samme Berg er farligt, der komme icke mange Pilegrime op. Men høieste paa samme Berg er dett Sted, som Sathan førde wor Herre paa, der han frestede hannom.

Item, denn samme dag war saa suar enn heede, ath faa aff oss komme der op. Den samme dag reed wj thill Jerusalem, och dett effter Midnatt, och ther wi kom ther ind, da [war] Arbide wed denn anden Portt.

Item, Thiisdagenn nest for wor Frue Seiiermeere, da bleff mesten delen thill Ridder slagne aff alle Riddermends mend, som med oss war, denn tridie gang, wi war paa den hellige graff, och der wi da kom vdaff Templit, fick wi thidinder, att Soldanen var slagenn. Da bleff wi alle Pilegrime ilde thill fredtz; thi wi os befryctede, ath wi icke skulle komme aff Landett igien.

Da ginge wi alle sammen thill raadtz med Patronen och Gardianen, att wi motte komme thill Skibs igien. Saa gick da wor Patron hen och thalede med Herrerne aff Jerusalem, ath de wilde leyde oss aff Jerusalem vd igienn; da bleff de saa thill ens, ath wi skulle riide thill Jaffam etc.

Ikke længe efter at de ovenfor beskrevne Pilegrimsrejser vare foretagne, begyndte Stemningen overfor Helgenlevningernes Betydning, og dermed ogsaa med Hensyn til Pilegrimsrejsernes Værd, i en mærkelig Grad at slaa om. Et karakteristisk Vidnesbyrd i saa Henseende indeholder en af de Samtaler, som Erasmus af Rotterdam offentliggjorde 1524 i 2den Udg. af sine berømte »Colloquia familiaria«¹⁾. Da dette Skrift imidlertid nu ikke mere som forhen

¹⁾ Den første Udgave af Erasmus's Colloquia udkom 1518. Udgaven af 1524 er meget forøget. Den blev fordømt af Fakultetet i Paris, hvilket imidlertid skal have bevirket, at den blev solgt i 24000 Exemplarer (J. L. Ussing, Erasmus fra Rotterdam, Tale ved Uni-

hører til de almindelig læste, har jeg foranlediget, at en kyndig Filolog har oversat Samtalen »Peregrinatio religionis ergo«, idet jeg antager, at en saadan Oversættelse (mod Slutningen dog her stærkt forkortet) ikke vil savne Interesse for Selskabets Medlemmer.

H. F. R.

versitetets Reformationsfest 1877, tr. i Thriges Hist. Aarbog for 1879). Siden ere »Colloquia familiaria« udkomne »et uhørt Antal Gange« (Fr. Nielsen, Kirkelexicon, u. Erasmus). De indeholde mange interessante Træk til Tidens aandelige Fysiognomi. — I en af Samtalerne (»Puerpera«), hvori den nyeste Tids politiske Omvæltninger berøres, hedder det: »Exulat Christiernus Danorum rex, pius Evangelii fautor«. Det maa vel altsaa være det Indtryk, den landflygtige Konge har gjort paa Erasmus.